

Probační a mediační služba dle platné právní úpravy

Eva Žatecká*

Probační a mediační služba je pojmem pro veřejnost poněkud neznámým, ale o to více zajímavým, neboť se nejedná jen o teoretizování, ale důraz je kladen především na její uplatnění v praxi. Zejména tyto okolnosti mě vedly k tomu, abych si téma Probační a mediační služby vybrala jako téma diplomové práce.

Probační a mediační služba je v České republice novým institutem, přestože ve světě má tradici již několik desítek let. Pro probační a mediační činnosti je typická spolupráce s obviněným i poškozeným, umožňuje nám vkládat do trestního procesu jisté alternativy či odklony od klasického trestního řízení. Stále se rozšiřující pojetí restorativní trestní justice získává v Probační a mediační službě své uplatnění. Významná je díky zjednodušení a zrychlení soudního řízení. V některých případech, především u méně závažných trestných činů, díky mediaci a následné dohodě o náhradě škody nemusí k trestnímu řízení před soudem vůbec dojít. Úprava probační a mediační služby je zakotvena v zákoně 257/2000 Sb. o probační a mediační službě.

1. POJEM PROBACE

Probací se rozumí „organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.“¹ Probace pochází z latinského *probare*, tedy zkoušet, ověřovat.

Do probační činnosti zahrnujeme působení probačního pracovníka v rámci tzv. probačního dohledu, soudní pomoci, včasné pomoci a jeho působení při zajištění výkonu trestu obecně prospěšných prací.

Tato činnost je založena na účelné kombinaci tří prvků: kontroly, pomoci a poradenství, její uplatnění vede ke zvýšení účinnosti trestní sankce a k dosažení vyváženého poměru mezi trestní represí a prevencí. V probaci je spatřován především prostředek huma-

nizace zacházení s odsouzenými tak, že probace méně narušuje sociální vazby pachatelů a méně je psychicky traumatizuje. Poskytuje možnost být součástí společenství a nijak se nevymykat od ostatních, nebýt odlišný.

Rozlišujeme probaci v užším a širším slova smyslu. V užším smyslu se jedná především o určitý typ opatření, které spočívá v podmíněném odložení trestu a dále v osobní péči a dohledu, jenž je ukládán soudem tomu, kdo byl uznán vinným ze spáchání trestného činu. S tímto dohledem je často spojován i osobní závazek obžalovaného dodržovat podmínky soudem mu uložené. Probace v širším slova smyslu je založena nejen na soudním rozhodnutí, ale i na celém systému služeb, které jsou odsouzenému prostřednictvím Probační a mediační služby zajišťovány. V našem zákonu je probace chápána ještě širěji – zahrnuje i vykonávání dohledu při podmíněném odsouzení s dohledem, při podmíněném upuštění od potrestání s dohledem, dále při kontrole výkonu trestů nespojených s odnětím svobody včetně uložení povinností a omezení a dále ve sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

2. POJEM MEDIACE

Mediace má původ v latinském *medius*, *median*, tedy střed, prostřední.² V zákoně o mediaci a probaci je vymezena jako „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu a vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného“.³

Mediaci chápeme jako neformální proces urovnání konfliktů spojených s trestným činem a zprostředkování alternativního řešení trestních věcí usměrňovaných třetí osobou, tzv. mediátorem. Cílem mediace není jen potrestání obviněného či odškodnění poškozeného, ale především nalezení řešení, které je akceptovatelné pro obě strany. Aby došlo i k promítnutí do určitého rozhodnutí v trestním řízení, mělo by být přijatelné také z hlediska veřejného zájmu. Při využití mediace vycházíme z toho, že trestný čin považujeme za konflikt.

* Eva Žatecká, studentka Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ § 2 odst. 1 zákona o PMS.

² DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P., URBAN, M.: Příručka pro probaci a mediaci. SPJ – Institut pro probaci a mediaci. Praha 2001, str. 1 B2.

³ § 2 odst. 2 zákona o PMS.

Konflikt mezi pachatelem, obětí a společností. Díky tomu strany dochází při mediaci k řešení, ke kterému by soudní cestou neměly možnost dojít. Konfliktem může být i rozpor mezi normami a hodnotami obviněného, poškozeného a společnosti. Mediace se soustřeďuje právě na zájmy stran s přihlédnutím k zájmu veřejnému.

Mediace má dlouhodobou tradici i v jiných právních odvětvích, uplatňuje se velmi často v právu rodinném, obchodním, pracovním. V trestním řízení se jedná o specifický postup, neboť v sobě spojuje jak přístup trestněprávní, tak veřejnoprávní i s mnoha dalšími psychologickými aspekty. „Mediace je dobrovolný, mimosoudní způsob projednání sporu, který doplňuje zavedené formy vypořádání sporu, tj. soudní řízení, a otevírá cestu pro více pružných řešení, než jsou ta, která obsahuje tradiční trestní systém.“⁴ Lze jej aplikovat v průběhu celého trestního řízení i po jeho skončení, tedy po rozhodnutí soudu, zejména v otázkách náhrady škody. Mediace má většinou podobu facilitovaného vyjednávání, při němž komunikaci zúčastněných stran usnadňuje nestranná třetí osoba. Jsou při ní využívány některé techniky běžné v psychoterapii či poradenství, ovšem cíle mediace jsou poněkud jiné, než je tomu v terapii. Je zaměřena na řešení problémů spojených s trestným činem, především na konkrétní splnitelné potřeby a zájmy osob dotčených trestným činem, neustále se orientuje na výhody určitých řešení, vzájemný kontakt a podporu, vyvolává silné citové reakce a otevírá prostor pro řešení hluboce prožívaných emocionálních problémů. Nicméně, neklade si za cíl zabývat se do hloubky psychologickými problémy. Mediace je založena na respektu zúčastněných osob, na jejich schopnostech, na jejich odpovědnosti za svůj život, na jejich vlastním posouzení toho, co potřebují. Kdo jiný, než oni sami, by měl rozhodovat o svých problémech a jejich účinném řešení? Mediátor jen usměrňuje jednání stran, snaží se o dosažení cíle, který je důležitý pro obě strany, ovšem jen tak, že jim ukáže cestu, jak jej dosáhnout. Za těchto okolností se mediace může stát příjemnou a užitečnou. Pokud strany zjistí své potřeby a zájmy, mohou se domluvit tak, aby vyšly vstříc i potřebám a zájmům druhé strany.⁵

Pro dosažení účelu alternativních trestů je potřeba aktivně využívat probačních a mediačních služeb orgány činnými v trestním řízení. Je nutné, a to dle názoru nejen mého, aby tyto orgány včas upozorňovaly probační a mediační střediska na možnost provedení mediace nebo jiné probační činnosti již ve stadiu řízení před podáním obžaloby. Zde je důležité vytipovat vhodné případy a informovat o nich příslušného státního zástupce. Takto budou vytvořeny vhodné pod-

mínky pro případné uplatnění alternativ k potrestání. Někdy se stává, že probační a mediační služba není informována a nemůže se tak vytvořit vhodný prostor pro další působení na pachatele. Velmi často je nutná spolupráce již v samotném počátku, nikoli až po odsouzení obžalovaného. Obzvláště v případech mladistvých obviněných je tato situace velmi žádoucí. Mladistvý může spáchat trestný čin z nerozváženosti a pomocí mediace si může uvědomit šíři následků svého jednání, omluvit se za toto jednání a odčinit následky. Pochopí tak nesmyslnost svého činu, a to může mít vliv i na jeho pozdější jednání. Což bohužel neplatí sto procentně ve všech případech. V některých případech si dotčený následky svého činu neuvědomí a nejedná tak, aby mohlo dojít k upuštění od potrestání, nebo podmíněnému odložení trestu, přestože tyto možnosti jsou pro většinu pachatelů přijatelnější už z toho důvodu, že nestráví část svého života ve vězení. Přínosem pro obviněné by bylo, kdyby byla mediační služba ve vhodných případech informována již o sdělení obvinění.

Včasnost uplatnění probace a mediace může výrazně přispět i k věcné správnosti rozhodnutí, které je učiněno v hlavním líčení. Zpráva probačních úředníků pojednává mj. o sociální, finanční situaci obžalovaného, jeho motivech, které ho vedly k jeho činům, a tak může pomoci soudcům ve stanovení konkrétního trestu. Na co nesmíme zapomínat, je i těsná spolupráce úředníků s psychology, psychiatry a dalšími odborníky, bez nichž nemůže soudce, státní zástupce, probační úředník ani mediátor správně rozhodnout. Jedná se především o případy osob s narušenou psychikou, osob užívajících drogy a alkohol, osob vyžadujících speciální péči či osob mladistvých. U těchto osob někdy postačí uložení ochranného opatření, které může být skutečnou alternativou k potrestání, jestliže není dotčným chápáno jako něco vnuceného. Potom by i toto opatření bylo neúčinné. Nutno podotknout, že vykonání ochranného léčení či jiná účast v nějakém programu před vynesením meritorního rozhodnutí, mu může být při rozhodování přičtena k dobru, neboť mnohem více svědčí o pozitivní motivaci než při pouhém prohlášení učiněném před soudem u hlavního líčení.⁶

Probační a mediační činnost rozdělujeme do tří fází. První fází je shromažďování informací, druhou je realizační fáze a třetí je fáze vyhodnocovací, popřípadě kontrola plnění povinností uložených soudem.⁷

Smyslem PMS je „dlouhodobé pozitivně motivující působení ve směru prevence kriminality a stabilizace právních a společenských vztahů osob dotčených trestným činem“⁸. Proto by měl probační úředník nebo mediátor pokračovat ve své práci i za předpokladu, že nesplnění některé podmínky již nemá vliv na trestně-

⁴ SOTOLÁŘ, A., PÚRY: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. C. H. Beck, Praha 1995, str. 109.

⁵ SOTOLÁŘ, A., PÚRY: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. C. H. Beck, Praha 1995, str. 109-110.

⁶ SOTOLÁŘ, A., PÚRY: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. C. H. Beck 1995, str. 109 a násl.

⁷ SOTOLÁŘ, A., PÚRY: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. C. H. Beck 1995, str. 118.

⁸ Tamtéž, str.

právní oblast, jako je tomu v případě upuštění od potrestání. Ideálním stavem zde je, aby i přesto úředník s dotyčným navázal kontakt a inicioval jednání vedoucí k urovnání vztahů mezi poškozeným, odsouzeným a jejich sociálním okolím.

3. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA DLE ZÁKONA 257/2000 SB.

Probační a mediační služba byla zřízena zákonem 257/2000 Sb. Jejím hlavním úkolem je provádět úkony probace a mediace v rozsahu daném tímto zákonem a dále zákon 140/1961 Sb., trestní zákon a 141/1961 Sb., trestní řád.

Pro účely zákona 257/2000 Sb. se probací rozumí „organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů“.⁹

Mediace je vymezena jako „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením.“¹⁰ Důležité je také to, že může být prováděna jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného. Má-li v ní dojít ke společnému řešení, je nutná spolupráce všech stran, bez ní by dohoda nebyla možná.

Probační a mediační služba navazuje na koncept tzv. obnovující (restorativní) justice. Tato myšlenka vychází z nového pohledu na trestný čin jako na konfliktní sociální situaci v lidském společenství mezi poškozeným a obviněným. Díky těmto východiskům docházíme k odlišným zdrojům a postupům, které přináší konsensuální řešení trestní věci narozdíl od retributivní justice.¹¹ I v minulosti se setkáváme s vývojem v pojetí spravedlnosti. Někdejší tresty by dnes již byly nemyslitelné – např. upalování čarodějnic na hranici, utínání končetin či lámání kostí a vytrhávání jazyka. Hodnoty se mění, do popředí se dostává lidskost, humanita. „Model 'trestání těla' nahradil model 'trestání duše'.“¹² Je výhodnější pro společnost napravit pachatele trestného činu a tím docílit toho, aby se již dalšího činu nedopustil, než na něj represivně působit.

Nyní se pokusím o stručný přehled filozofických východisek, jež utvářely vývoj formulování základních myšlenek mediace a probace.

- Přechod od neosobního jednání k osobnímu. Je nutné změnit postoj k pachatelům činů a neplnit jen to, co je dáno zákonem, či co kdo přikáže, ale klást více důraz na člověka. Stejně tak z opačného hlediska, nelze jen se vymlouvat na plnění příkazů daných nadřízenými, jako je tomu v případě válečných zločinců, ale musíme uplatnit osobní princip, neboť každý je za své jednání odpovědný.
- Od trestu k zodpovědnosti. V minulosti docházelo k přenašení odpovědnosti ze zločince na společnost, sociální prostředí a chudobu, ale tímto postojem posílili filozofové mravní oprávnění revolucionářů – „za to přece nemůžeme, jsme jen obětí prostředí.“¹³ Ale každému pachateli by mělo být jasné, že za svůj čin, který spáchal svobodně – nikdo jej k tomu nenutil – musí nést i odpovědnost.
- Od izolacionismu k sociálnímu pojetí trestu. Netřeba vidět 'chybu' jen v pachateli či se soustředit jen na oběti, ale je nutné hledat řešení společně.
- Od přijímání opatření ke spolupráci a alternativním trestům. Pokud budeme přijímat jen opatření, dojdeme k odlištění člověka. Pokud budeme posilovat a rozvíjet i jiné možnosti řešení sporu, dojdeme k lepšímu vyřešení stavu, což je pro nás více žádoucí.

„Posláním Probační a mediační služby je přispívat k naplňování trestní spravedlnosti, především vytvářením podmínek pro uplatnění alternativních postupů v trestním řízení, zajištění účinného výkonu alternativních trestů a nalezení účinné reakce na spáchaný trestný čin. Za tím účelem provádí PMS probaci a mediaci, podílí se na řešení sporů mezi obviněnými a poškozenými a svými činnostmi usiluje o urovnání konfliktních stavů, obnovení respektu k právním normám v souvislosti s trestním řízením. Nedílnou součástí poslání PMS je prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti.“¹⁴

Mezi základní cíle působení Probační a mediační služby je integrace obviněného, tedy začlenění pachatele do společnosti, obnovení jeho sociálních vazeb a respektování právních norem společnosti. Druhým

⁹ § 2 odst. 1 zákona 257/2000 Sb.

¹⁰ § 2 odst. 2 zákona 257/2000 Sb.

¹¹ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P., URBAN, M.: Příručka pro probaci a mediaci. SPJ – Institut pro probaci a mediaci. Praha 2001, str. 1 D2.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž, str. 2–3 D2.

¹⁴ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P., URBAN, M.: Příručka pro probaci a mediaci. SPJ – Institut pro probaci a mediaci. Praha 2001, str. 1 D1.

cílem je participace poškozeného, jeho účast v procesu náhrady škody, tím dochází k posílení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry v právní systém. V neposlední řadě je cílem působení této služby také ochrana společnosti. Účinné vyřešení konfliktních stavů alternativně spolu s uložením efektivních trestů.

Pracovníci PMS by měly dodržovat tyto zásady:

- Důstojnost jednání při práci s klienty, měli by dodržovat jejich základní lidská práva a svobody.
- Postup v souladu se zákonem. Dodržování legitimacy postupů a zásady přiměřenosti intervence. Tedy míra zásahu pracovníků vůči pachatelé nesmí překročit rozsah a oprávnění dané rozhodnutím soudu nebo státního zastupitelství.¹⁵

ORGANIZACE PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY

Organizaci jsem nastínila schématem, ve kterém jsou naznačeny i vazby mezi jednotlivými složkami a středisky. Střediska PMS se řídí příslušností soudu a působí v sídlech okresních soudů. V obcích, které jsou sídly více okresních soudů, mohou být střediska sloučena na nižší počet, než je počet okresních soudů. Střediska mohou být rozčleněna na jednotlivá oddělení zaměřená na mladistvé obviněné, uživatele omamných látek a další.

ÚŘEDNÍCI A ASISTENTI

Činnost probačních a mediačních služeb plní probační úředníci a probační asistenti. Mezi úředníkem a asistentem je největším rozdílem požadavek na vzdělání. U úředníka je nutný vysokoškolský magisterský

stupeň v oblasti společenskovední a uchazeč musí vykonat odbornou zkoušku. Pro práci asistenta je nutné vystudovat střední školu v oblasti společenskovední. Jsou-li kandidáti přijati do funkce úředníka a asistenta, jejich vzdělávání nekončí, ale pokračuje různými přednáškami, školeními a odbornými zkouškami. Práva a povinnosti úředníka jsou poněkud širší, než je tomu u asistenta. Úředník je asistentovi nadřazen, pověřuje jej plněním různých úkolů, může být jmenován vedoucím střediska. Činnost úředníka je více specializovaná na předrozsudkovou činnost, tedy mediaci, zatímco asistent zastává úkoly spojené s probačními dohledy a výkonem trestu obecně prospěšných prací. Toto rozdělení vyplývá ze skutečnosti, že mediační činnost spočívá ve vytváření dohody, v konstruktivní práci s účastníky, je tedy nutná velmi dobrá znalost komunikačních technik včetně odborných znalostí. Probační dohled a výkon obecně prospěšných prací je trestem, který již nejde změnit. Bylo o něm soudem jednou rozhodnuto a je nutné jej vykonat. V současné době toto rozdělení úředník – asistent není striktně dodržováno vzhledem k nedostatku personálu, ale v budoucnu by tomu tak být mělo.

Důvodem pro vysokou připravenost pracovníků probační a mediační služby je i fakt, že jejich autorita není odvozena od autority soudu. Spolupráce s nimi je dobrovolná a záleží jen na vůli klientů, jak budou spolupracovat. Systém dalšího vzdělávání pro pracovníky Probační a mediační služby začíná kvalifikačním kurzem pro úředníky a specializačním kurzem pro asistenty a pokračuje systémem teoreticky a prakticky zaměřených seminářů ukončených odbornou zkouškou.

Tyto semináře a přednášky by měly rozvíjet a zvyšovat odbornou způsobilost pracovníků a prohlubovat jejich specializaci. Následující schéma nastiňuje průběh kvalifikačního kurzu pro úředníka:

¹⁵ Tamtéž, str. 1 D1.

OBLASTI ČINNOSTI PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY

Probace a mediace je hlavním úkolem Probační a mediační služby. Při těchto činnostech dochází k bezprostřednímu kontaktu jak s obviněným, poškozeným, osobami blízkými či ze sociálního okolí, tak i s orgány činnými v trestním řízení a dalšími subjekty podílejícími se na naplňování trestní spravedlnosti. Významným prvkem je dále také skutečnost, v jaké fázi trestního řízení se činnost PMS nachází. Rozlišení stádia trestního řízení je významné z hlediska

- zapojení obviněného do kontaktu s PMS,
- dobrovolné či nedobrovolné spolupráce,
- charakteru poskytovaných služeb, jejich principů,
- možnosti využití různých forem kontroly a přinucení ze strany PMS,
- v neposlední řadě i významu zpráv a dokumentací dodaných PMS.

Díky těmto odlišnostem jsem rozlišila činnost PMS na fázi předrozsudkovou, porozsudkovou a vykonávací.

Přípravná fáze je stádiem před rozhodnutím. Charakteristickým rysem je objasňování příčin trestného činu, urovnání sporu mezi obviněným a poškozeným. Neodvíjí se od konkrétního rozhodnutí soudu nebo státního zástupce a uplatní se tu možnost odklonů od trestního řízení (podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání) nebo nahrazení vazby probačním dohledem. Probační a mediační služba usiluje především o hledání způsobu, jak se její klienti zapojí do řešení sporu a prostřednictvím zpráv a dalších výstupů pro soud se podílí na přípravě podkladů pro rozhodnutí soudu či státního zástupce. Obviněný většinou hledá příležitosti a podněty, jak vlastní aktivitou vyřeší následky svého jednání, snaží se pochopit okolnosti, které jej vedly ke spáchání trestného činu. Je seznámen s možností alternativních způsobů řešení trestných věcí, jakož i s průběhem řízení. Poškozený se naopak snaží zjistit, proč zrovna on se stal obětí, snaží se hledat možnost, kterou by zmírnil škody mu způsobené, a zvážit, zda se chce aktivně podílet na řešení sporu. Stejně jako obviněný je seznámen s možností alternativních způsobů řešení trestných věcí i s průběhem trestního řízení. Probační a mediační služba taktéž spolupracuje s osobami z blízkého okolí obviněného, poškozeného, s jejich rodinnými příslušnými. Snaží se využít mediaci jako alternativní způsob řešení sporu nebo nabídnout poskytnutí probačních služeb. Tyto probační služby však nejsou nařízené, ob-

viněný jich může, ale nemusí využít. Jestliže klienti služeb Probační a mediační služby nevyužijí, kontakt s nimi je ukončen. Může se tak stát i v případě, že charakter a očekávání klientů nejsou v souladu se zájmy, jež má Probační a mediační služba reprezentovat. V přípravné fázi se především uplatňuje přímá i nepřímá mediace, informace jsou obstarávány o osobě obviněného, jeho rodinném a sociálním zázemí. Hovoříme o tzv. probační zprávě před rozhodnutím, popřípadě o zprávě soudní pomoci.¹⁶ Specifické postavení má práce s obviněným v případě nahrazení vazby dohledem, zárukou nebo slibem. Činnost v těchto případech spočívá v přípravě podkladů pro případné nahrazení vazby, jimiž mohou být zprávy o situaci klienta, jeho motivů, postojů, možností resocializace na svobodu, zázemí sociální, spolupráce s dalšími institucemi a navázání kontaktu s poškozeným, případně zjišťování stanoviska ke spáchanému trestnému činu. Tyto zprávy jsou dalším podkladem pro rozhodnutí o nahrazení vazby jiným opatřením a jsou blízké probační zprávě. Tyto výstupy mohou být důležitým podkladem pro možnost uplatnění odklonů v trestním řízení – podmíněného zastavení trestního stíhání nebo schválení narovnání. Nejedná se o klasický probační dohled, ale jeho prostřednictvím může probační služba přispět k individualizaci trestního postihu a k motivaci klientů za účelem jejich účasti v řešení příčin a nápravy následků trestného činu.

Porozsudková fáze působení Probační a mediační služby představuje především činnost odvozenou od pravomocného rozhodnutí soudu či soudního zástupce. Úředníci a asistenti se snaží zajistit účinnou, efektivní realizaci pravomocného rozhodnutí, a to především probaci. Probace spočívá v odborném působení na klienta, sledování jeho chování a spolupracování s jeho rodinnými příslušnými za účelem vedení řádného života. Toto působení Probační služby má dvě složky – motivační a represivní. Pracovníci jsou vázáni rozhodnutím soudu či státního zástupce a tento rozsah nesmí překročit. Tím je v tomto vztahu uplatněna ona represivní složka – kontrola a dohled nad plněním podmínek daných rozhodnutím. Ovšem tato kontrola by měla být v souladu se spoluprací pracovníků a klientů v tzv. „otevřeném duchu“, aby docházelo k pozitivní motivaci klientů. Myslím tím, aby klienti věděli, jak je na ně nahlíženo a mohli změnit svůj postoj k problému. Služba by se měla orientovat také na vytváření spolupráce s klientem, měla by mu nabízet možné aktivity a příležitosti, jež mu pomohou změnit životní styl, posílit kontakty s rodinou a umožnit vést řádný život bez další trestné činnosti. Zde je nutná dobrá spolupráce ze strany klienta, aby se i on snažil svou nynější situaci změnit. Pracovníci zároveň komunikují

¹⁶ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P., URBAN, M.: Příručka pro probaci a mediaci. SPJ – Institut pro probaci a mediaci. Praha 2001, str. 3 D3.

i s poškozeným a informují jej o možnostech, které se mu díky Probační a mediační službě otevírají, např. náhrada škody, zprostředkování sociální služby, která by mu pomohla vyrovnat se s obtížnou psychickou nebo sociální situací, jež mu byla trestným činem způsobena. Sociální služby pomáhají poškozeným přispět „k obnově pocitu bezpečí, důvěry v systém spravedlnosti a sociální integrity“¹⁷

Vykonávací fáze je další z klíčových činností Probační a mediační služby a spadá do ní především dohled nad chováním obviněného v případech rozhodnutí o nahrazení vazby dohledem, podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a kontrola výkonu dalších alternativních trestů. Částečně se vykonávací fáze blíží fázi po rozhodnutí. V rámci vykonávání dohledu nad chováním obviněného, byl-li uložen namísto vazby, je činností PMS kontrola podmínek dohledu, působení na obviněného, aby nedošlo ke spáchání dalšího trestného činu, podpora v usmíření se s rodinou a posílení schopnosti klienta vyrovnat se s nastalou situací. Tato činnost je velmi blízká činnosti u podmíněného odsouzení a někteří autoři ji nazývají **včasnou pomocí**.¹⁸ Probační úředník by se měl velmi věnovat i otázkám motivace klienta. Z praxe je zřejmé, že pokud klient bude mít dostatečnou motivaci, podaří se jej převychovat a bude vést v budoucnu řádný život.

Činnost Probační a mediační služby při zajištění podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody se nazývá **parole**. Tato činnost je specifická především tím, že pracovníci pracují s lidmi, kteří již byli nějakou dobu ve vězení. Mají za sebou zkušenost s vězeňským prostředím a někdy již převzali chování, které získali během pobytu ve věznicí, či začínají ztrácet přehled o tom, jaké to je žít na svobodě.

Do oblasti probace spadá i výkon trestu obecně prospěšných prací, kdy je středisko odpovědné za kontrolu výkonu tohoto trestu, za spolupráci s organizacemi umožňujícími tento výkon a za individuální práci s odsouzenými. Úkolem pracovníků je motivovat klienta k vykonání trestu, pomoci mu zvládnout situaci, v níž se nachází, kontrolovat výkon trestu, informovat soud o průběhu a plnění podmínek a omezení, byly-li odsouzenému uloženy.

Nebude-li klient dostatečně motivován, málokdy se podaří, aby již další trestný čin nespáchal.¹⁹

Zaměření činností Probační a mediační služby v jednotlivých fázích trestního řízení jsem pro lepší orientaci shrnula do bodů.

PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ

- zajištění podkladů o osobě obviněného a jeho rodinném a sociálním okolí (§ 4/2a PMS).
- vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, schválení narovnání. Především projednání možnosti dohody o náhradě škody mezi obviněným a poškozeným, dohody o narovnání nebo možnost splnění dalších podmínek vhodných k alternativním způsobům řešení trestní věci (§ 4/2b PMS).
- Vykonávání dohledu nad chováním obviněného pokud bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem (§ 4/2c PMS).

ŘÍZENÍ PŘED SOUDEM

- Zajištění podkladů o osobě obviněného a jeho rodinném a sociálním okolí (§ 4/2a PMS).
- Vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo schválení narovnání. Projednává s obviněným možnost dohody s poškozeným o náhradě škody, dohody o narovnání případně splnění dalších podmínek pro alternativní procesní postupy nespojené s odnětím svobody (§ 4/2b PMS).
- Zjištění skutečností relevantních pro uložení trestu obecně prospěšných prací (§ 45a/2 TrZ).
- Vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech rozhodnutí o náhradě vazby probačním dohledem (§ 4/2c PMS).

VYKONÁVACÍ ŘÍZENÍ

- zajištění podkladů o osobě obviněného a jeho rodinném a sociálním okolí (§ 4/2a PMS).
- Vykonávání dohledu nad chováním odsouzeného, byl-li mu uložen dohled, sledování a kontrola odsouzeného v průběhu zkušební doby (§ 4/2d PMS).
- Kontrola výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody a sledování výkonu ochranných opatření (§ 4/2d PMS).

¹⁷ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P., URBAN, M.: Příručka pro probaci a mediaci. SPJ – Institut pro probaci a mediaci. Praha 2001, str. 5 D3.

¹⁸ Tamtéž, str. 6 D3.

¹⁹ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P., URBAN, M.: Příručka pro probaci a mediaci. SPJ – Institut pro probaci a mediaci. Praha 2001, str. 1–7 D3.

- Sledování a kontrolování odsouzeného v průběhu zkušební doby, bylo-li rozhodnuto o jeho podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 4/2e PMS) za současného uložení dohledu (§ 63/1 TrZ).

Ve fázích trestního řízení směřuje činnost PMS především k těmto cílům a úkolům:

Přípravné řízení

- prevence kriminality, efektivní postupy
- vydání rozhodnutí a podmíněném zastavení trestního stíhání dle §§ 307–308 TrŘ
- vydání rozhodnutí o schválení narovnání podle §§ 309–314 TrŘ
- zohlednění potřeb poškozených
- nahrazení vazby probačním dohledem ve vhodných případech

Řízení před soudem

- prevence kriminality a volba optimálních alternativních postupů a trestních sankcí
- vydání rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání dle §§ 307–308 TrŘ
- vydání rozhodnutí o schválení narovnání dle §§ 309–314 TrŘ
- upuštění od potrestání podle § 24/1 TrZ
- upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení podle § 25 TrZ
- upuštění od potrestání za současného uložení dohledu, eventuelně určitých závazků podle § 26 TrZ
- uložení trestu obecně prospěšných prací § 45 a 45a TrZ
- uložení trestu pod dolní hranicí zákonné trestní sazby dle § 40 TrZ, eventuelně uložení ochranného léčení dle § 32/2 TrZ
- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, případně s dalšími povinnostmi dle § § 60a–60b TrZ
- zohlednění potřeb poškozených
- nahrazení vazby probačním dohledem ve vhodných případech

Vykonávací řízení

- prevence kriminality a efektivní způsob výkonu trestních sankcí
- výkon trestu obecně prospěšných prací
- dohled nad odsouzeným v případě podmíněného odsouzení za současného uložení dohledu dle

§ 60 odst. 1 TrZ, i když odsouzený zavdal příčinu k nařízení výkonu trestu

- dohled nad odsouzeným v případě podmíněného propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody dle § 63/1 TrZ
- dohled nad odsouzeným v případech, kdy tak stanoví soud
- zohlednění potřeb poškozených²⁰

Dalšími specifickými úkoly Probační a mediační služby jsou pomoc, péče, prevence a koordinace.

„Probační a mediační služba současně pomáhá i odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem a přispívá k ochraně práv poškozených trestnou činností“.²¹ Jedná se o vyjádření zásady obnovující justice. Služba má přispívat k řešení trestného činu jako konfliktu, sociální události. Mediace je způsobem zohlednění zájmů poškozených osob. Je v ní dostatek prostoru pro poškozené, aby vyjádřili své nároky a zájmy, aktivněji se zúčastnili trestního řízení.

V rámci péče se pracovníci věnují obzvláště mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých, organizují speciální sociální a terapeutické programy práce s obviněnými, kteří jsou pod vlivem omamných a psychotropních látek. Při práci s touto kategorií osob jsou kladeny zvláštní požadavky na pracovníky, a to z důvodu volby specifických metod práce a přístupů a z potřeby spolupráce s dalšími organizacemi, které se touto problematikou taktéž zabývají. Jedná se o různá krizová centra, protidrogové poradny. Významnou úlohu zde v budoucnu sehráje rozdělení pracovníků v rámci středisek, a tak dojde k jejich lepší specializaci na různé oblasti, ať už v rámci mediace, probace, či práce s mladistvými. Důležité postavení zde zaujímají resocializační programy, které řeší hlavní problémy a situace, v jakých se klienti mohou ocitnout. Je třeba iniciovat vznik podobných programů, podílet se na jejich realizaci. Činnost probační a mediační služby se může touto realizací ještě více zefektivnit.

Probační a mediační služba by se měla podílet na prevenci trestné činnosti. Již z předmětu své činnosti vyplývá, že se jedná více o sekundární a terciální prevenci než o oblast primární prevence. Přestože v zahraničí postupně nabývá na významu také oblast primární prevence.

Nástroje pracovníků Probační a mediační služby můžeme rozlišit na aktivní a pasivní. Záleží na míře aktivity, již musí klient podstoupit, na způsobu zapojení do procesu jejich využití. Jak již název napovídá, u aktivních nástrojů je nutná aktivní spolupráce klienta, naopak u pasivních postací činnost pracovníka PMS. Mezi aktivní nástroje řadíme osobní kontakt

²⁰ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P., URBAN, M.: Příručka pro probaci a mediaci. SPJ - Institut pro probaci a mediaci. Praha 2001, str. D6.

²¹ Příručka pro probaci a mediaci, str. 8 D3.

s klientem a komunikaci s ním. Tento kontakt umožňuje zapojit klienta do procesu řešení trestní věci, zohlednit jeho potřeby a zájmy a spolupracovat na konkrétním řešení. Aktivní nástroje slouží k naplňování specifických konceptů PMS, zohledňují řešení příčin a následků trestního konfliktu, motivují klienta k satisfakci poškozených a přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin. Za hlavní aktivní nástroj komunikace mezi pracovníkem PMS a klientem považujeme rozhovor.

Pasivní nástroje, které nevyžadují aktivní spolupráci klienta, jsou především různé dotazy pracovníků na soud, rejstřík trestů, centrální evidenci vězňů, zaměstnavatele, rodinu, školu a další instituce či osoby. Dále se mezi ně řadí vedení dokumentace o klientovi, ověřování a získávání informací. Klient by měl být o jejich použití poučen, o jejich provedení by měl vědět a taktéž by měl být informován, v případě jejich použití. Nedodržení principu informovanosti u klienta by mohlo vést ke zhoršení spolupráce mezi pracovníkem a klientem. Jejich vztah by měl mít přístup otevřený, transparentní. Pasivní nástroje by měly hrát jen okrajovou, doplňující roli a měly by být užívány v kombinaci s aktivními nástroji, jichž by mělo být využíváno více.

Klíčovým aktivním nástrojem pracovníků Probační a mediální služby je profesionální rozhovor.

„Rozhovor je nejčastěji používaný způsob aktivního kontaktu s klientem“.²² Je důležité si uvědomit vztah mezi pracovníkem, klientem a rozhovorem. Nejprve působí pracovník na rozhovor, pak na klienta. Pracovník se nesmí snažit změnit klienta, ale rozhovor. Právě jak k rozhovoru přistupují odlišné profese (soudce, státní zástupce, pracovník PMS), tak je s ním (rozhovorem) zacházeno.

Schopnost pracovníka používat rozhovor závisí na jeho schopnosti porozumět tomu, co se při něm odehrává. „Neboť vždy dochází k dialogu s někým, přinejmenším sám se sebou“²³ „Sociální pracovník pracuje s jazykem, pracuje s významy a s popisy klientova světa, klientovy zkušenosti. V rozhovoru se pak s klientem domlouvá na tom, jak různým věcem rozumí, a jde také o to, otevřít cestu pro nové pohledy, významy a souvislosti, pro způsoby řešení.“²⁴ Závěr a zásada plynoucí z tohoto rysu rozhovoru zní „nerozumět příliš rychle“. Musíme si vždy nechat otevřené cesty k jiným pohledům a možnostem, co učinit.²⁵

Pracovník formuje, mění rozhovor takovým způsobem, aby klient měl možnost se díky rozhovoru změnit, přijímat a rozvíjet své názory, postoje, způsoby chování a rozhodování. Ne každé mluvené slovo je rozhovor. Někdy je přílišné mluvení, které neobsahuje vzájemné propojení, nekomunikativní. Německý filozof **Habermas** zformuloval podmínky, které musí být splněny, aby byl rozhovor rozhovorem. Musí existovat stejná možnost účastníků vstoupit svobodně do rozhovoru, stejná možnost hájit svůj názor na věc, upřímnost a věrohodnost řečených slov a stejný podíl účastníků na moci během rozhovoru – možnost jej regulovat, ukončit. Vždy musí mít obě strany zaručenou svobodu vyjádřit svůj názor.²⁶

Co se doporučuje pro profesionální rozhovor:

- „v každé konzultaci s klientem se věnujte představám a očekáváním, se kterými klient přichází a zůstávejte otevření těmto námětům
- opakovaně zkoušejte zformulovat cíl, k němuž se pomocí rozhovoru chcete společně dostat
- hledejte společně postupy, jak se k cíli dostat a nechte spolupracovat klienta, zda jsou podle něj a pro něj dost dobré
- má-li si klient z vaší nabídky vybrat, musí jí nejprve porozumět – opakovaně zjišťujte, jak klient rozumí tomu, co říkáte
- nabízejte klientovi, co můžete dělat a jak můžete s jeho tématy pracovat
- nevyhýbejte se žádným tématům, se kterými klient přijde, hledejte styčné plochy mezi klientovými tématy a kontextem vašeho setkání, čím budete otevřenější klientovým tématům, tím spíše může i klient být otevřený vašim
- u každého tématu, které se v rozhovoru ze strany klienta objeví, se snažte zjistit, jak s ním máte podle klienta naložit, zda řešit, radit, vyslechnout, probrat, atd.
- svou řeč přizpůsobte klientovým možnostem a kontextu jeho chápání
- nespěchejte s tím, abyste všemu hned porozuměli, buďte zvědaví, jak to vidí klient
- posilujte aktivitu a kompetenci klienta a nepracujte „za něj“, umožněte mu být znalcem vlastních problémů a jejich řešení

²² DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P., URBAN, M.: Příručka pro probaci a mediaci. SPJ – Institut pro probaci a mediaci. Praha 2001, str. 3 D4.

²³ HRUŠKOVÁ, O., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P.: K některým teoretickým a praktickým otázkám probační služby. Trestní právo 7–8/1997, str. 13.

²⁴ Tamtéž, str. 13.

²⁵ HRUŠKOVÁ, O., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P.: K některým teoretickým a praktickým otázkám probační služby. Trestní právo 7–8/1997, str. 13.

²⁶ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P., URBAN, M.: Příručka pro probaci a mediaci. SPJ – Institut pro probaci a mediaci. Praha 2001, str. 3 D4.

- znovu a znovu vyjasňujte své místo v rozhovoru (definici), své poslání, cíle a úkoly.²⁷

Aby byl rozhovor veden správným směrem, je nutné naučit se formulovat své myšlenky tak, aby je klient mohl vnímat jako návrhy. Aby je mohl přijmout či odmítnout, a zároveň k nim zaujmout svůj postoj. Je nutné si uvědomit, že způsob vedení rozhovoru je nezávislý na tématu a že jeho průběh je stále stejný. Pracovník musí umět přijmout za vlastní postoj a přesvědčení o tom, že aby byl rozhovor užitečný, musí být jak respektující, tak příjemný.

SOUČINNOST S DALŠÍMI STÁTNÍMI ORGÁNY

Probační a mediační služba je zřizována odděleně vzhledem k její činnosti, ale aby docházelo k efektivnějším výsledkům, je nutná spolupráce s řadou státních i nestátních subjektů. Je třeba, aby docházelo k součinnosti především s orgány sociální péče, tedy se sociálními kurátory, kurátory pro mládež a pracovníky oddělení péče o děti a mládež, jejichž působnost byla upravena zákonem 100/1988 Sb. Jedná se o předávání informací a podkladů potřebných pro probační zprávy. Potřebnou se stává i spolupráce s protidrogovými koordinátory okresních úřadů. Pověřený úředník příslušného střediska Probační a mediační služby by měl koordinovat realizaci různých programů zabývajících se probací a mediací, měl by zajišťovat součinnost s dalšími osobami zabývajících se psychosociálním poradenstvím, prací s rizikovou mládeží a s osobami závislými na psychotropních a omamných látkách, pokud jejich činnost má vztah k osobě obviněného nebo poškozeného.

Pro řádný výkon probačních a mediačních úkonů je třeba získat co nejširší a nejpřesnější informace o obviněném. Pracovníci PMS se mohou obracet na státní orgány a právnické subjekty, které jsou povinny jim potřebné údaje sdělit bez zbytečného odkladu, pokud jim v tom nebrání zvláštní zákon. Odmítne-li subjekt vyhovět bez udání důvodů, předloží zaměstnanec PMS soudci či státnímu zástupci věc k dalšímu projednání. Je-li vedeno řízení proti obviněnému ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, spolupracuje PMS s Vězeňskou službou a Justiční stráží. Pracovníci PMS mohou navštívit obviněné ve vazbě nebo odsouzené zásadně bez souhlasu orgánů činných v trestním řízení, s výjimkou obviněných, jež jsou ve vazbě z důvodů dle § 67 odst. 1 písm. b) TrŘ.

Při výkonu trestu obecně prospěšných prací spolupracuje PMS s orgány obce a dalšími obecně prospěšnými institucemi zajišťujícími jejich výkon. V souvislosti s podrobením se určitého výcviku pro

získání vhodné práce, spolupracují střediska s Úřady práce na zabezpečení těchto programů. Stále důležitější úlohu sehrávají probační resocializační programy. U mladých lidí je jejich absolvování v některých případech nezbytným předpokladem pro opětovné začlenění do sociálního prostředí. Nezastupitelné místo má u mladistvých i kurátor, který spolupracuje s PMS na prošetření sociálních poměrů pro účely zprávy před rozhodnutím pro soud.²⁸

V rámci spolupráce s Vězeňskou službou (dále VS) byla vytvořena pracovní skupina PAROLE, která zajišťuje úkoly a činnosti spojené s efektivním výkonem zaměstnanců PMS a VS v rámci přípravy podkladů pro možnost podmíněného propuštění odsouzeného z vězení. Smyslem činnosti je na základě individuální spolupráce s klientem, jeho sociálním okolím a pracovníky věznice připravit pro soud relevantní a kvalifikované podklady pro rozhodnutí o podmíněném propuštění, a to včetně doporučení takových opatření, které budou minimalizovat opakování trestné činnosti klienta a přispějí k ochraně společnosti. Napomohou též k adaptaci klienta a jeho integraci zpět do života ve společnosti. Snaží se zohlednit též zájmy poškozených, včetně náhrady škody.

Spolupráce se neustále rozvíjí a zlepšuje a podmínky stanovené pracovní skupinou PAROLE se dodržují.

Spolupráce s poskytovateli probačních resocializačních programů zatím ještě nezačala, neboť ještě nebyl žádný resocializační program akreditován ministerstvem spravedlnosti. Nicméně již existují určité metodiky, jak by spolupráce měla probíhat. Probační resocializační program bude poskytován subjektem stojícím mimo organizaci PMS. Klient se bude moci zapojit dobrovolně, na základě vlastního zájmu nebo mu povinnost podrobit se resocializačnímu programu může být stanovena v rámci:

- Nahrazení vazby dohledem (§ 73 odst. 3 TrŘ)
- Podmíněného upuštění od potrestání s dohledem (§ 26 odst. 4 TrZ)
- Podmíněného odsouzení (§ 59 odst. 2 TrZ, § 60 odst. 1 písm. c) TrZ)
- Podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 307 odst. 4 TrŘ)
- Obecně prospěšných prací (§ 45a odst. 1 TrZ)
- Podmíněného odsouzení s dohledem (§ 60a odst. 3 TrZ)
- Podmíněného propuštění (§ 331 odst. 5 TrŘ)
- Výchovného opatření – probačního programu (§ 17 odst. 2 ZSVM)

²⁷ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P., URBAN, M.: Příručka pro probaci a mediaci. SPJ – Institut pro probaci a mediaci. Praha 2001, str. 4 D4.

²⁸ VĚTROVEC, V., NEDOROST, L. a kol.: Zákon o mediaci a probaci – komentář. EUROLEX BOHEMIA, Praha 2002, str. 86–88.

RADA PRO PROBACI A MEDIACI

Během činnosti středisek PMS dochází k některým nejasnostem, jež se týkají způsobu zpracovávání zpráv, pravidel probační a mediační činnosti. Je třeba odstranit rozdíly, aby praxe ve všech střediscích byla stejná. Za tímto účelem byla zřízena Rada pro probaci a mediaci, která je poradním orgánem ministra spravedlnosti. Členy rady jsou představitelé justice a ostatních orgánů činných v trestním řízení, pracovníci Probační a mediační služby a další odborníci z řad sociálních pracovníků a zdravotnických profesí.

Jedním ze základních úkolů je projednávat koncepci činnosti PMS a metodické materiály připravené Ministerstvem spravedlnosti. Tím se významně podílí na usměrňování činnosti sítě středisek PMS, koordinovat jejich vzájemnou součinnost. Dalším oprávněním Rady je navrhování pravidel vytvářejících probační programy, pravidla, standardy probační a mediační činnosti, které jsou nutné ke sjednocování přístupů k výkonu této činnosti a sjednocování zásad, jimiž se budou pracovníci PMS řídit v souvislosti s výkonem a kontrolou alternativních trestů. „Probační programy představují souhrn léčebných a výchovných postupů, které jsou svou strukturou a obsahem orientovány na změnu životních postojů obviněných, jejich vztahů k sociálnímu okolí a na odstraňování rizikových faktorů jejich chování.“²⁹

Rada se vyjadřuje k dočasnému přidělení úředníků PMS k ministerstvu za účelem, aby se optimálně využilo jejich zkušeností z praktické činnosti a byly schváleny metodické pokyny pro všechna střediska PMS. Rada projednává s ministrem možné kandidáty na post vedoucího střediska PMS.³⁰

Princip restorativní justice vnáší nové pohledy na smysl a účel trestu. Zejména u mladistvých, prvopachatelů, u obviněných z méně závažných deliktů, je efektivnost alternativních způsobů řešení trestní věci vysoká. Důkazem toho je i připravovaná rekodifikace trestního zákoníku a trestního řádu. Probační a mediační služba dává těmto osobám druhou šanci, jak napravit, co spáchali. Záleží jen na nich, zda této možnosti využijí a vezmou si ze svého jednání ponaučení.

Věřím, že tento článek přiblížil čtenářům systém probační a mediační činnosti, jak probíhá, funguje a pomáhá celé společnosti.

4. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA VE SVĚTLE NOVELY ZÁKONA TRESTNÍHO PRÁVA

Rekodifikace trestního zákoníku, která by měla být platná od 1. 1. 2005, bude zaměřena na řešení trest-

ních věcí v první řadě mimotrestními prostředky. Prostředky trestního práva je třeba reagovat na protiprávní jednání až v krajním případě. Jinými slovy je třeba vhodného vyvažování obou prvků, a to prevence i represe.

Prevence je pojímána jako soubor nejrůznějších aktivit nesankčního charakteru a vyvíjejí ji jak státní, tak nestátní instituce včetně jednotlivých občanů.

Prevenčními aktivitami se rozumí oslabování, odstraňování a neutralizace různých kriminogenních faktorů, které mohou ve společnosti působit. Mimořádný důraz je kladen na místní (komunitní) společenství, které nejvíce garantuje konkrétnost a efektivnost prevence. Do některých z těchto komunit by kompetence orgánů činných v trestním řízení nemusela dosáhnout, neboť je doménou jiných orgánů – např. územní samosprávy.

I ve světě můžeme rozpoznat vzrůstající tendence alternativních trestů a různé formy odklonů a mimo soudního vyrovnání. Podobně se snaží i zákonodárci zvýšit počet těchto preventivních prvků i do trestního práva. Děje se tak formou odklonů a alternativních trestů a opatření, při nichž je kladen důraz na integraci pachatelů a snaha omezovat vliv kriminogenního vězeňského prostředí a jeho subkultury. Významná je i možnost odškodnění obětí zajištěním jejich přiměřené satisfakce, např. v procesu mediace.

„Česká republika na prahu 21. století směřuje k plné integraci do evropských hospodářských, politických, kulturních i bezpečnostních struktur. Trestní právo jako součást právního řádu reflektuje tyto integrační procesy. Rekodifikace trestního práva hmotného bude navazovat i na kodifikační snahy v evropském trestním právu.“³¹

Zákonodárci se snaží o to, aby se základním druhem trestu nestal trest odnětí svobody, jako je tomu v současnosti, ale dostatečně zajistil ukládání alternativních trestů a opatření. Tyto tresty by měly být nejvíce ukládány u mladistvých a prvotrestaných pachatelů, dále také u recidivistů, kteří se však dopustili méně závažných trestných činů a navíc byly vyvolané situací, v níž se nacházeli.

Předpokládá se, že nárůst alternativních trestů přinese některé problémy spojené např. s nutností provést určitá „technická opatření“ k provádění trestů, s financováním personálu, který se bude výkonem trestů zabývat. Na prvním místě bude personální obsazení zaměstnanců Probační a mediační služby. Tyto nutné výdaje by měly být v budoucnu kompenzovány nižšími nároky na výkon trestu odnětí svobody. Novým prvkem je i institut zabezpečovací detence. V novém zákoně by mělo dojít ke změně hierarchie trestů ve prospěch alternativ. Filozofie jejich ukládání vychází ze zásady depenalizace. Pro ni je typická odpovídající

²⁹ VĚTROVEC, V. NĚDOROST, L. a kol.: Zákon o mediaci a probaci – komentář. EUROLEX BOHEMIA, Praha 2002, str. 108.

³⁰ Tamtéž, str. 107–108.

³¹ Důvodová zpráva, <http://juristic.zcu.cz/download/rekodifikace/trest/duvod.doc>.

satisfakce obětí trestných činů spolu s koncepcí alternativních trestů na straně jedné, a na druhé v potřebné míře adekvátní trestněprávní reakce na spáchané závažné trestné činy včetně nových specifických druhů kriminality. V tomto druhém případě se objevuje náležitá složka represivní.

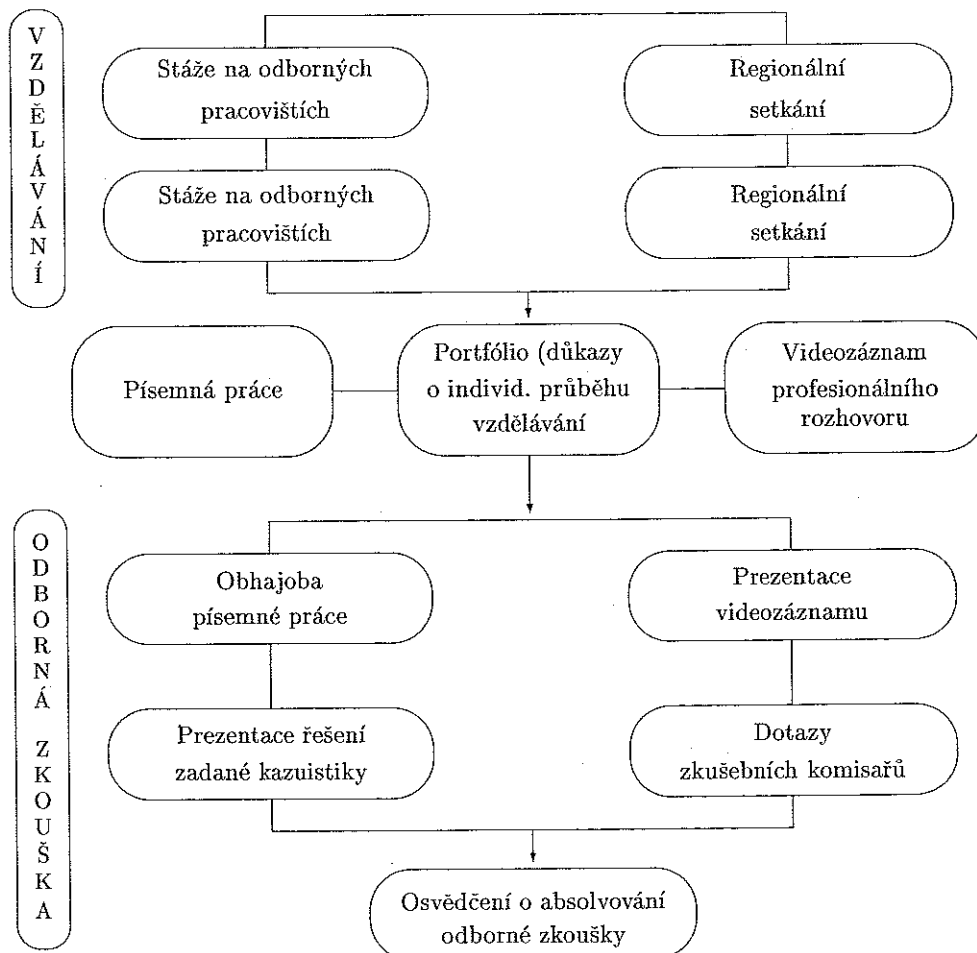
V zásadě není důvod pro to, aby byl trest odnětí svobody zvažován u každého trestného činu, byť je stanoven pro každý trestný čin, neboť slouží jako poměrné kritérium pro typovou závažnost jednotlivých trestných činů.

Nyní se pokusím shrnout nejzávažnější změny týkající se institutů spadajících do působnosti středisek PMS:

- V případě podmíněného upuštění od potrestání s dohledem se doplňuje demonstrativní výčet přiměřených povinností a omezení a oddělují se od sebe povinnosti a omezení pachatele a povinnosti probačního úředníka. Pachatel je povinen informovat probačního úředníka o zdrojích obživy a probační úředník má možnost upozornit odsouzeného v případě porušení podmínek na

zjištěné nedostatky a dát mu poučení, že bude-li se to opakovat, bude o tom informovat předsedu senátu.

- Systém trestů je doplněn o trest domácího vězení, jenž je další alternativou k trestu odnětí svobody. Toto ustanovení bude v budoucnu umožňovat i tzv. elektronické sledování, které se uplatňuje v Nizozemí a Velké Británii.
- Výkon obecně prospěšných prací bude založen na užší spolupráci mezi obecními úřady, středisky PMS a dalšími organizacemi. Již v této době nabývá tato spolupráce na významu. Otevřený je prostor pro možnost výkonu kvalifikovaných prací na rozdíl od nekvalifikovaných, jako tomu je v současné době. Změní se také výměra počtu hodin. Nyní je maximální hranice 400 hodin veřejně prospěšných prací. Tato hranice má být novelou trestního zákona snížena na 300 hodin. Minimální počet hodin zůstane nezměněn, tzn. 50 hodin. Tímto se délka výkonu trestu OPP více přiblíží evropským zemím.³²

³² Důvodová zpráva, <http://juristic.zcu.cz/download/rekodifikace/trest/duvod.doc> Novela trestního zákona.